

ผลกระทบจากการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสต่อระบบการปลูกพืช และวิถีชีวิตของเกษตรกร บ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอคำม่วง จังหวัดขอนแก่น

Impacts of Eucalyptus Tree Plantations on Cropping Systems and Livelihood of Farmers in Don Sawan Village, Ban Kham Subdistrict, Numpong District, Khon Kaen Province

พุทธิพงษ์ หงษ์ทอง (Puttipong Hongthong)* ดร.สุจินต์ สิมารักษ์ (Dr.Suchint Simaraks) **
ดร.วิริยะ ลิมปิ่นพันธุ์ (Dr.Viriya Limpinantana)**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสแบบสวนป่าต่อระบบการปลูกพืช และวิถีชีวิตของเกษตรกร โดยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ คือ การศึกษาระดับชุมชน ใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างโดยสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม มีผู้เข้าร่วม คือ ผู้นำชุมชนและอดีตผู้นำชุมชน จำนวน 3 ราย ผู้รู้ในชุมชน จำนวน 3 ราย ในระดับครัวเรือนใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับเกษตรกร จำนวน 18 ครัวเรือน แบ่งเป็น เกษตรกรรายย่อย รายปานกลาง และรายใหญ่ เพื่อใช้ข้อมูลจากการศึกษาในระดับครัวเรือน ยืนยันข้อมูลจากการศึกษาในระดับชุมชน ผลจากการศึกษาพบว่า การปลูกพืชไร่ในหมู่บ้านดอนสวรรค์ ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากฝ้าย ปอ มันสำปะหลัง อ้อย มาเป็น สวนป่าไม้ยูคาลิปตัส การปลูกไม้ยูคาลิปตัสมีผลกระทบต่อระบบการปลูกพืชของเกษตรกร แรงงานและวิถีชีวิตของเกษตรกร เนื่องจากการปลูกยูคาลิปตัสส่งผลให้เกษตรกรมีเวลาว่างระหว่างรอเก็บเกี่ยวผลผลิตไม้ยูคาลิปตัสทุก 3 ปี ทำให้เกษตรกรหันออกไปเป็นแรงงานรับจ้างนอกพื้นที่มากขึ้น มีทั้งในกรณีไปเข้าเียนกลับ และไปเป็นระยะเวลานาน ทำให้ต้องมีความรีบเร่งในแต่ละวันเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสะท้อนออกมาจากการที่ความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทัศนคติในด้านต่างๆ รวมถึงการอบรมสั่งสอนจากผู้อาวุโสภายในครัวเรือน ถูกลดบทบาทลง ครอบครัวขาดความอบอุ่น และจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังได้มีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนในชุมชน คือ การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือน การทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างครัวเรือนลดลง

ABSTRACT

The objective of this research was to study the impact of expansion of eucalyptus tree plantation on cropping systems and livelihood of the farmers in Don Sawan Village. The study was divided into two level, at community level semi-structure interview by group was employed for data collection, the group consisted of 3 community leaders and 3 key informants. While at, household level in-depth semi-structure

* นักศึกษา หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเกษตรเชิงระบบ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาพืชศาสตร์และทรัพยากรการเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

interviews were used, 18 households, classified as large, medium and small holders were interviewed. Results revealed that, historically, the annual field crops consecutively changed from cotton, Kenaf, cassava, sugar cane to eucalyptus tree plantation. Eucalyptus tree plantation had a direct effect on cropping systems, labor and farmers' livelihood. Because of eucalyptus tree plantation, being harvested every 3 years, allowed farmers to have more daily free time. They spent their free time work outside their village, within the village vicinity or far away (long period of absent). Consequently, their absence reflected on family relationship they spent less time together, reduced interactive activities among family members, such as exchange of ideas, learning from the elders, this change also reflected relationship within the community, socialization and interactive activities among neighbor also declined.

คำสำคัญ : ยูคาลิปตัส ระบบการปลูกพืช วิถีชีวิต

Key words : Eucalyptus, Cropping systems, Livelihood

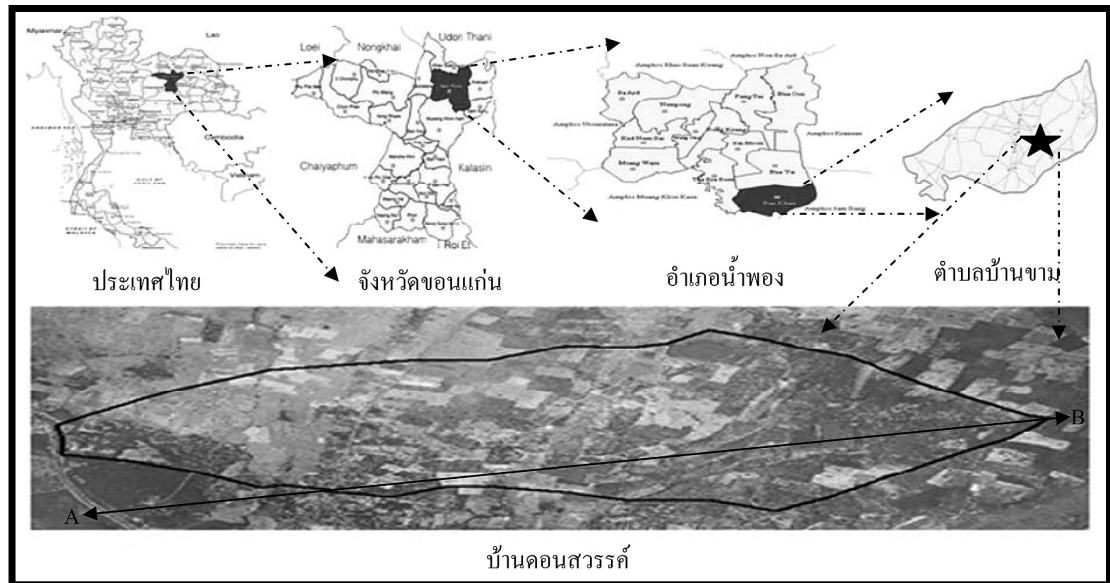
บทนำ

ไม้ยูคาลิปตัส เป็นไม้ยืนต้นที่มีถิ่นกำเนิดในประเทศออสเตรเลีย นำเข้ามาปลูกในประเทศไทยครั้งแรกในปี พ.ศ. 2507 โดยได้มีการปลูกเพื่อทดสอบสายพันธุ์ และมีการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสอย่างต่อเนื่องในฐานะไม้ปลูกเบิกพื้นที่เสื่อมโทรมในอดีตจุดประสงค์ของการปลูกไม้ยูคาลิปตัสในประเทศไทย เพื่อทดแทนพื้นที่ป่าที่ถูกทำลาย และเพื่อนำมาใช้เป็นเชื้อเพลิง และใช้ประโยชน์ภายในครัวเรือนเป็นหลัก ดังนั้นรูปแบบการปลูกจึงเป็นการปลูกตามแนวรั้วในไร่นามากกว่าที่จะปลูกเป็นแปลง เนื่องจากไม่ต้องการสูญเสียพื้นที่เพาะปลูกพืช (ผการัตน์, 2530) ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 ไม้ยูคาลิปตัสได้เปลี่ยนบทบาทเป็นไม้เศรษฐกิจมากขึ้น (ณรงค์ชัย, 2544) เนื่องจากสามารถนำเนื้อไม้ยูคาลิปตัสไปใช้เป็นวัตถุดิบสำหรับโรงงานผลิตเนื้อเยื่อกระดาษได้ ส่งผลให้มีการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ กลายเป็นฐานที่สำคัญในการผลิตไม้ยูคาลิปตัสเพื่อผลิตเยื่อกระดาษ (พสุธา, 2542)

ในปี พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้และจังหวัดอุบลราชธานี

ขอนแก่น มุกดาหาร อำนาจเจริญ พบว่า เกษตรกรนิยมปลูกไม้ยูคาลิปตัสในพื้นที่ดินเสื่อมโทรม และปลูกบนคันนา แต่ในบ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น (ภาพที่ 1) พบว่ามีการปลูกไม้ยูคาลิปตัสในรูปแบบสวนป่า แทนพื้นที่ปลูกพืชไร่ มาตั้งแต่ พ.ศ. 2528 โดยมีการขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง จนทำให้พื้นที่ปลูกพืชไร่หมดไปในปัจจุบันจากการที่เกษตรกรได้เปลี่ยนกิจกรรมการปลูกพืชจากการปลูกพืชไร่ที่สามารถเก็บเกี่ยวได้ทุกปี มาเป็นไม้ยูคาลิปตัสที่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ทุก ๆ 3-5 ปี จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในมุมมองของระบบการปลูกพืช และต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ที่ปลูกยูคาลิปตัส

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ย่อมมีผลกระทบต่อในหลายมิติ โดยเฉพาะมิติของการปลูกพืช และวิถีชีวิต อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบจากการขยายพื้นที่การปลูกไม้ยูคาลิปตัสแบบสวนป่าต่อระบบการปลูกพืช และวิถีชีวิตของเกษตรกร โดยใช้พื้นที่บ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ศึกษา

ภาพที่ 1 ที่ตั้งพื้นที่ทำการศึกษา บ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
ที่มา: จากการศึกษาในระดับชุมชน โดยการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Group Interviews)

วิธีการดำเนินการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้เลือกบ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่ศึกษา (ภาพที่ 1) โดยได้แบ่งระดับการศึกษาออกเป็น 2 ระดับ ได้แก่

1.1 การศึกษาระดับชุมชน โดยสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structure Interview: SSI) (สุจินต์ และสุเกสิณี, 2530) สัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Group Interviews) ผู้รู้ (Key Informants, KI) ที่ร่วมให้ข้อมูล คือ ผู้นำชุมชนจำนวน 2 ราย อดีตผู้นำชุมชน จำนวน 1 ราย และผู้ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการปลูกไม้ยูคาลิปตัส จำนวน 3 ราย ประเด็นคำถาม (Sub-Topic) ที่ใช้ในการสัมภาษณ์ครอบคลุมเกี่ยวกับประวัติการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินในหมู่บ้าน ระบบปลูกไม้ยูคาลิปตัส การเปลี่ยนแปลงระบบการปลูกพืช และวิถีชีวิตของเกษตรกรก่อน และหลังการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัส และได้ร่วมกันกำหนด

ขอบเขตพื้นที่หมู่บ้าน และจัดทำภาพถ่ายทางพื้นที่ทางการเกษตรหมู่บ้าน โดยใช้ภาพถ่ายทางอากาศประกอบ นอกจากนี้ได้ใช้ แบบสอบถามแบบสั้น (Short - Questionnaire) เพื่อทราบปริมาณพื้นที่การปลูกไม้ยูคาลิปตัสกับเกษตรกรผู้ปลูกไม้ยูคาลิปตัสจำนวน 53 ครัวเรือน

1.2 การศึกษาระดับครัวเรือน ทำการสัมภาษณ์ แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi - Structure Interview: SSI) กับเกษตรกรผู้ปลูกไม้ยูคาลิปตัส ในประเด็นผลกระทบที่เกิดจากการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัส ทางด้านระบบการปลูกพืช และวิถีชีวิต เพื่อให้ทราบข้อมูลเชิงลึก ถึงผลกระทบต่อ กลุ่มเกษตรกรในระดับต่างๆ ในการสัมภาษณ์ได้แบ่งกลุ่มเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่ม โดยใช้เงื่อนไขการถือครองพื้นที่การปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส ตามข้อมูลที่ได้จากการศึกษาระดับชุมชน ดังนี้คือ

กลุ่มเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ถือครองปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส ตั้งแต่ 1-8 ไร่ จำนวน 9 ครัวเรือน

กลุ่มเกษตรกรรายปานกลาง มีพื้นที่ถือครองปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส ตั้งแต่ 9-20 ไร่ จำนวน 6 ครัวเรือน

กลุ่มเกษตรกรรายใหญ่ มีพื้นที่ถือครองปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส 21 ไร่ ขึ้นไป มีจำนวน 3 ครัวเรือน รวม 18 ครัวเรือน

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรก่อนการปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส และหลังจากการปลูกสวนป่าไม้ ยูคาลิปตัส รวมไปถึงผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของเกษตรกรผู้ปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัสและเกษตรกรผู้อาศัยในพื้นที่ โดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณสนับสนุน และยืนยันข้อมูลเชิงคุณภาพ

ผลการศึกษาและวิจารณ์

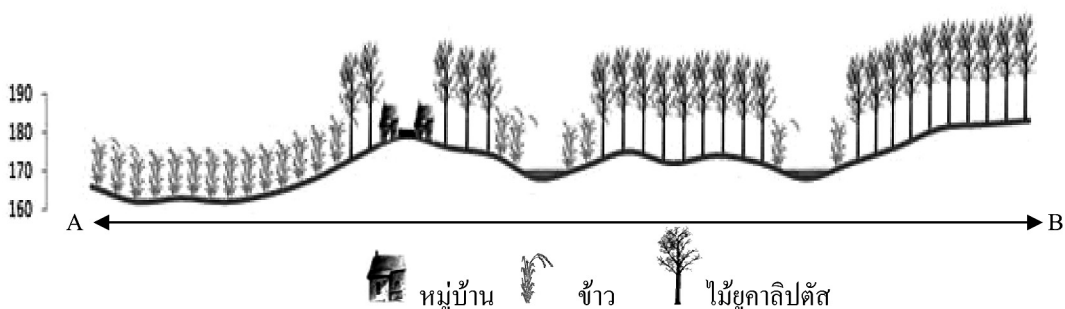
1. สภาพทั่วไปของพื้นที่ทำการศึกษา

พื้นที่บ้านดอนสวรรค์เป็นพื้นที่อาศัยน้ำฝนในการทำเกษตร ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ 2 ส่วนตามลักษณะของพื้นที่ คือ พื้นที่ลุ่มมีการปลูกข้าวปี และ ในพื้นที่ดอนเกษตรกรปลูกสวนป่ายูคาลิปตัส

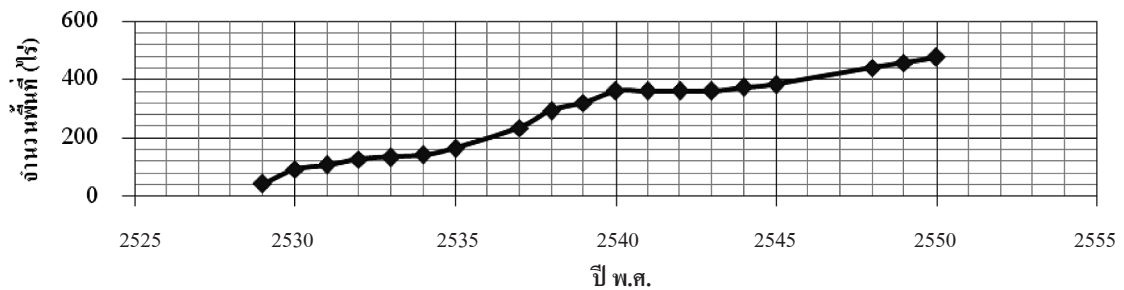
ทั้งหมด (ภาพที่ 2) การประกอบอาชีพของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรมีอาชีพหลัก คือ เกษตรกรรม อาชีพรอง คือ ทำงานรับจ้างนอกพื้นที่

2. ประวัติการปลูกไม้ยูคาลิปตัส

การปลูกไม้ยูคาลิปตัสเริ่มขึ้นในปี พ.ศ. 2528 จากการส่งเสริมของโรงงานแห่งหนึ่ง ส่งผลทำให้เกษตรกรบางส่วนตื่นตัว เนื่องจากการแจกกล้าพันธุ์ การลงทุนที่ต่ำ และมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน ทำให้เกษตรกรที่ประสบปัญหาจากการปลูกพืชไร่ไม่ประสบผล เริ่มให้ความสนใจไม้ยูคาลิปตัสเพิ่มมากขึ้น สาเหตุที่ทำให้การปลูกพืชไร่ไม่ประสบผลสำเร็จเนื่องจากการมีการปลูกพืชไร้ติดต่อกันเป็นระยะเวลายาวนานโดยขาดการบำรุงดิน ต่อมาในปี พ.ศ. 2531-2536 พบว่า เกษตรกรมีการขยายพื้นที่การปลูกไม้ยูคาลิปตัสในรูปแบบสวนป่าอย่างต่อเนื่อง (ภาพที่ 3) มีสาเหตุมาจากเกษตรกรกลุ่มริเริ่มปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัสสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตประสบผลสำเร็จในขณะเดียวกันพื้นที่ปลูกพืชไร่มีปัญหาการกระจายพื้นที่ดินเค็มที่เกิดจากการขุดลอกหนองแวงในปี พ.ศ. 2525 ส่งผลกระทบต่อการปลูกพืชเป็นพื้นที่กว้างมากขึ้น เป็นการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่การปลูกพืชไร่มาเป็นพื้นที่ปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัสทั้งหมด

ภาพที่ 2 ภาพตัดขวางพื้นที่ทำการเกษตรในบ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ที่มา: จากการศึกษาในระดับชุมชน โดยการสัมภาษณ์เป็นกลุ่ม (Group Interviews)

ภาพที่ 3 การขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสระหว่างปี 2525-2552 ในพื้นที่บ้านดอนสวรรค์

ที่มา: แบบสอบถามแบบสั้น (Short - Questionnaire)

3. ผลกระทบจากการขยายพื้นที่การปลูกไม้ยูคาลิปตัสในรูปแบบสวนป่า

จากการสัมภาษณ์เกษตรกร จำนวน 18 คน 3 กลุ่มเกษตรกร เพื่อการศึกษาประเด็นผลกระทบจากการขยายพื้นที่ปลูกไม้ยูคาลิปตัสในรูปแบบสวนป่า ต่อระบบการปลูกพืชและวิถีชีวิต มีผลดังต่อไปนี้

3.1 ผลกระทบทางด้านการปลูกพืช

ประวัติการปลูกพืชในบ้านดอนสวรรค์ แบ่งได้ 5 ยุค ตามลำดับการเปลี่ยนแปลงของพืชไร่ ได้แก่ ยุคฝ้าย (มีบทบาทก่อน พ.ศ. 2500) ยุคการปอ (เริ่มมีบทบาทใน พ.ศ. 2502) ยุคปลูกมันสำปะหลัง (เริ่มมีบทบาทใน พ.ศ. 2515) ยุคอ้อย (เริ่มมีบทบาทใน พ.ศ. 2525) และยุคยูคาลิปตัส (เริ่มมีบทบาทใน พ.ศ. 2529 จนถึงปัจจุบัน) ในแต่ละยุคมีการเปลี่ยนแปลงตามปัจจัยการส่งเสริมจากทั้งภาครัฐและเอกชน รวมไปถึงปัจจัยทางด้านกายภาพ คือ ลักษณะดินเดิม และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน ในการเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุค เกิดจากการเข้ามาแทนที่ของพืชไร่ชนิดใหม่ อย่างไรก็ตามพื้นที่การปลูกข้าวไม่มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคของพืชไร่ เกษตรกรยังปลูกข้าวเป็นพืชหลัก ควบคู่ไปกับการปลูกพืชไร่ที่เป็นพืชรอง ใน 4 ยุคแรก กิจกรรมของเกษตรกรหมุนเวียนอยู่ในพื้นที่

การเกษตรของตนเองทั้งปี แต่ในยุคของยูคาลิปตัส หลังจากเกษตรกรเสร็จสิ้นจากกิจกรรมการทำนาปี เกษตรกรออกนอกพื้นที่เพื่อไปเป็นแรงงานรับจ้างมากขึ้น

ผลกระทบจากการปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัสต่อระบบการปลูกพืช มีดังนี้ 1) การปลูกข้าวในการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านการปลูกข้าว พบว่าการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสไม่มีผลกระทบต่อการปลูกข้าว เนื่องจากการปลูกไม้ยูคาลิปตัสอยู่ในพื้นที่ดอน และในพื้นที่คันนาบางส่วน 2) พืชไร่ จากประวัติการเปลี่ยนแปลงการปลูกพืช จะเห็นได้ว่าไม้ยูคาลิปตัสได้มาแทนที่การปลูกมันสำปะหลังทั้งหมด 3) ประเด็นแรงงานในภาคเกษตร พบว่า เกษตรกรรายย่อย และรายปานกลาง หลังจากการปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัสซึ่งไม่ต้องการแรงงานในการดูแลจัดการ เช่น ในการปลูกพืชไร่อื่น ๆ มีผลทำให้เกษตรกรมีเวลาว่างเพิ่มมากขึ้น แรงงานในภาคเกษตรจึงย้ายไปเป็นแรงงานรับจ้างในเมือง (อุบล, 2531) มีทั้งในกรณีที่ไปเข้าเียนกลับ และไปอยู่อย่างระยะยาว ในกรณีของเกษตรกรรายใหญ่พบว่าไม่มีผลกระทบด้านแรงงาน เนื่องจากก่อนการปลูกไม้ยูคาลิปตัสและหลังการปลูกไม้ยูคาลิปตัส เกษตรกรรายใหญ่ใช้การจ้างแรงงานทั้งหมด (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 การใช้แรงงานในกระบวนการผลิตข้าวก่อนมีการปลูกยูคาลิปตัส และหลังจากการปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส

กิจกรรม	การใช้แรงงานก่อนการปลูกไม้ยูคาลิปตัส			การใช้แรงงานหลังการปลูกไม้ยูคาลิปตัส		
	เกษตรกรรายย่อย (N=9)	เกษตรกรรายปานกลาง (N=6)	เกษตรกรรายใหญ่ (N=3)	เกษตรกรรายย่อย (N=9)	เกษตรกรรายปานกลาง (N=6)	เกษตรกรรายใหญ่ (N=3)
การทำนาปี						
-เตรียมพื้นที่	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน+จ้าง	คร้วเรือน+จ้าง	จ้าง
-หว่าน	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน	คร้วเรือน+จ้าง	จ้าง
-ใส่ปุ๋ย	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง
-กำจัดวัชพืช	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง
-เกี่ยวข้าว	คร้วเรือน	คร้วเรือน+จ้าง	จ้าง	คร้วเรือน	คร้วเรือน+จ้าง	จ้าง
การทำนาปรัง						
-เตรียมพื้นที่	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน+จ้าง	คร้วเรือน	จ้าง
-หว่าน	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง
-ใส่ปุ๋ย	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง
-กำจัดวัชพืช	-	-	-	-	-	-
-เกี่ยวข้าว	คร้วเรือน	คร้วเรือน	จ้าง	จ้าง	จ้าง	จ้าง

ตารางที่ 2 ลักษณะการใช้แรงงานในแต่ละกลุ่มเกษตรกรในรอบปี ก่อนและหลังการปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัส

ลักษณะกลุ่ม	ช่วงเวลา	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ย่อย (N=9)	ก่อนปลูกไม้ยูคาลิปตัส	← รับจ้าง	← เก็บมันสำปะหลัง	← รับจ้าง	← ปลูกข้าว	← ปลูกมันสำปะหลัง			← รับจ้าง			← เกี่ยวข้าว	→
	หลังปลูกไม้ยูคาลิปตัส	←	← รับจ้าง		← ปลูกข้าว	←	←	←	← รับจ้าง			← เกี่ยวข้าว	→
..... ดูแปลงปลูกไม้ยูคาลิปตัส													
กลาง (N=6)	ก่อนปลูกไม้ยูคาลิปตัส	← รับจ้าง	← เก็บมันสำปะหลัง	← รับจ้าง	← ปลูกข้าว	← ปลูกมันสำปะหลัง			← รับจ้าง			← เกี่ยวข้าว	→
	หลังปลูกไม้ยูคาลิปตัส	←	← รับจ้าง		← ปลูกข้าว	←	←	←	← รับจ้าง			← เกี่ยวข้าว	→
..... ดูแปลงปลูกไม้ยูคาลิปตัส													
ใหญ่ (N=3)	ก่อนปลูกไม้ยูคาลิปตัส		← เก็บมันสำปะหลัง		← ปลูกข้าว			←	←	←		← เกี่ยวข้าว	→
	หลังปลูกไม้ยูคาลิปตัส	←	← ทอแหวน, พรหม		← ปลูกข้าว	←	←	←	← ทอแหวน, พรหม			← เกี่ยวข้าว	→
..... ดูแปลงปลูกไม้ยูคาลิปตัส													

————— ทำกิจกรรมเป็นระยะเวลานาน ————— ทำกิจกรรมทั้งวันภายในหมู่บ้าน
 ทำกิจกรรมต่อเนื่องแต่ใช้เวลาสั้น - - - - - ทำกิจกรรมบางวันของบางเวลา

3.2 ผลกระทบต่อวิถีชีวิต

การดำเนินวิถีชีวิตของเกษตรกรก่อนการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสยึดติดอยู่กับกิจกรรมการเพาะปลูกของตนเองเป็นหลัก คือ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวนาปี และการปลูกมันสำปะหลัง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ต้องใช้แรงงานตลอดทั้งปี (ตารางที่ 2) หลังจากการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสพบว่าเกษตรกรมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร เฉพาะการปลูกข้าวนาปี และมีการปลูกข้าวนาปรังในบางปีและบางพื้นที่เท่านั้น และในปัจจุบันมีเทคโนโลยีจากภายนอกชุมชน เข้ามาช่วยย่นระยะเวลาในการเก็บเกี่ยวผล การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ความต้องการใช้แรงงานทั้งในครัวเรือน และในพื้นที่ลดลง ทำให้เกษตรกรออกนอกพื้นที่เพื่อไปเป็นแรงงานรับจ้างนอก ซึ่งมีผลต่อวิถีชีวิตในประเด็น ดังต่อไปนี้คือ

3.2.1 ประเด็นกิจวัตรประจำวันของเกษตรกร

พบว่า เกษตรกรรายย่อย และรายปานกลาง หลังจากมีการเปลี่ยนแปลงจากการปลูกมันสำปะหลังเป็นสวนป่ายูคาลิปตัส และมีเวลาว่างมากขึ้น ส่งผลให้เกษตรกรออกนอกพื้นที่เพื่อหารายได้ให้แก่ครัวเรือน การเป็นแรงงานรับจ้างนอกหมู่บ้าน ทำให้เกษตรกรต้องการรับแรงแข่งขันกับเวลา เพิ่มการพึ่งพิงอาหารจากภายนอกชุมชนมากขึ้น

3.2.2 ประเด็นความสัมพันธ์ภายในครัวเรือน

เนื่องจากการออกนอกพื้นที่เพื่อไปเป็นแรงงานนอกครัวเรือน ทำให้เกษตรกรรายย่อย และรายปานกลาง มีเวลาพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยนทัศนคติกันภายในครัวเรือนลดน้อยลง มีผลต่อการทำกิจกรรมร่วมกันระหว่างสมาชิกภายในครัวเรือน ความสนิทสนมแน่นแฟ้นของสมาชิกภายในครัวเรือนลดลง การให้คำปรึกษาการอบรมสั่งสอนจากสมาชิกอาวุโส และการทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครอบครัวเช่นในอดีตมีความสำคัญน้อยลง ขณะเดียวกันสมาชิกภายในครัวเรือนหันไปพึ่งพิงสื่อ และเทคโนโลยีจากภายนอกครัวเรือน และชุมชนมากขึ้น

3.2.3 ประเด็นความสัมพันธ์

ระหว่างครัวเรือน

พบว่า เกษตรกรรายย่อย และรายปานกลาง มีความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนภายในชุมชนลดลง ดังที่กล่าวมาแล้ว เนื่องจากเกษตรกรรายย่อย และรายปานกลางมีระยะเวลาอยู่ในชุมชนลดน้อยลง จึงทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านน้อยลง เช่น การรับประทานอาหารร่วมกัน การสังสรรค์ร่วมกัน การร่วมแรงร่วมใจทำกิจกรรมเพื่อสังคมลดลง ซึ่งต่างกับเกษตรกรรายใหญ่ที่ไม่ได้รับผลกระทบเนื่องจากการใช้แรงงานจ้างทั้งหมดทั้งก่อนและหลังปลูกสวนป่ายูคาลิปตัส

สรุปและวิจารณ์ผลการศึกษา

ภายใต้สภาพการขยายตัวของดินเค็ม และสภาพเสื่อมโทรมของดินในการปลูกพืชไร่ ประกอบกับการส่งเสริมการปลูกไม้ยูคาลิปตัสของภาคเอกชน และภาครัฐ ส่งผลให้การปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสขยายพื้นที่ในพื้นที่ปลูกพืชไร่ทั้งหมดในหมู่บ้าน ถือว่าเป็นการปรับตัวของเกษตรกรต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยการหาชนิดพืชที่มีความเหมาะสมกับสภาพดังกล่าว ไม้ยูคาลิปตัสจึงเป็นพืชชนิดหนึ่งที่เข้ามาเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาของสภาพพื้นที่ ขณะเดียวกันการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสส่งผลให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกพื้นที่ ซึ่งมีอิทธิพลทำให้กิจกรรมในแต่ละวันของเกษตรกรเปลี่ยนแปลงไป มีความรีบเร่งมากขึ้น มีผลต่อเนื่องให้ความสัมพันธ์ในครัวเรือน และการอบรมสั่งสอนภายในครัวเรือนลดลง ในภาพกว้างความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือน

ที่เคยแนบแน่นก็เปลี่ยนไป ทำให้การมีส่วนร่วมในระดับชุมชนลดลงเช่นกัน ผลจากการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการปลูกสวนป่ายูคาลิปตัสสามารถเกิดขึ้นได้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายกับบ้านดอนสวรรค์ โดยมีการศึกษาสภาพและเงื่อนไขคล้ายกับการศึกษาครั้งนี้ก่อนทำการส่งเสริม

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย และหลักสูตรเกษตรเชิงระบบรวมไปถึงเกษตรกรบ้านดอนสวรรค์ ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ทุกท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่า เพื่อให้ข้อมูลวิจัยมีความถูกต้องและสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

ณรงค์ชัย กล่อมวัฒนกุล. 2544. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปลูกไม้ยูคาลิปตัส : กรณีศึกษาเกษตรกรผู้ปลูกสวนป่าไม้ยูคาลิปตัสในจังหวัดบุรีรัมย์. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ผกัรัตน์ รัฐเขตต์. 2530. การปลูกไม้ยูคาลิปตัสคามาล ดูเลนซีส์โดยเกษตรกรรายย่อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. วารสารวนศาสตร์, 6, 279-290.

พสุธา สุนทรห้าว. 2542. อุปทานไม้ท่อนยูคาลิปตัสและการวิเคราะห์ด้านการเงินของสวนป่าภาคเอกชนในประเทศไทย ปี พ.ศ. 2540. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุจินต์ สิมารักษ์ และ สุเกสณี สุทธิระ. 2530. การประเมินสภาวะชนบทแบบเร่งด่วน. ขอนแก่น: โครงการวิจัยระบบการทำฟาร์ม มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

อุบล พันธุเหลื่อม. 2531. ลักษณะการเคลื่อนย้ายแรงงานออกนอกหมู่บ้าน: กรณีศึกษาหมู่บ้านทุ่งมน ตำบลละหานนา อำเภอแวงน้อย จังหวัดขอนแก่น. สารนิพนธ์ประกาศนียบัตรบัณฑิต บัณฑิตอาสาสมัครพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยขอนแก่น.